

Downloaded from UvA-DARE, the institutional repository of the University of Amsterdam (UvA)
<http://hdl.handle.net/11245/2.65244>

File ID uvapub:65244
Filename 301772.pdf
Version unknown

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):

Type article
Title Romeins glas erbij
Author(s) R. van Beek
Faculty UvA: Universiteitsbibliotheek
Year 2007

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:

<http://hdl.handle.net/11245/1.301772>

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content licence (like Creative Commons).

ROMEINS GLAS ERBIJ

RENÉ VAN BEEK

Recent heeft het museum een aantal opmerkelijke glazen objecten gekregen die een welkome aanvulling zijn op de Romeinse afdeling. Dankzij goede vrienden van het museum breidt de collectie Romeins glas zich gestaag uit. Lacunes worden opgevuld en de geschiedenis van het Romeinse glas kan aan de hand van onze collectie goed worden verteld.

PROOST

Een op het eerste gezicht onopvallend stuk is een 7 cm hoog bakje of kommetje (afb. 1a). Bij nadere beschouwing verbergt het bakje een interessant geheim dat op de glasafdeling nog niet aanwezig was. Het bakje is gemaakt van helder glas en is aan de binnenzijde geïriseerd, dat wil zeggen dat de aarde die er in heeft gezeten toen het bakje zich nog ondergronds bevond, de glaslaag heeft aangetast. Het zuur in de grond of in het grondwater reageert met de bestanddelen van glas zoals soda en kalk. Hierdoor gaat het glas desintegreren en schilferen. Vergelijkbaar met de rokken van een ui laten dunne laagjes van het glas los. Het glas werd als een ballon geblazen en de ballon werd, terwijl zij nog aan de blaaspijp vastzat, op een hete metalen staaf (de pontil) geplaatst om los te worden geknipt van de blaaspijp en te worden afgewerkt. Was het glas aan de bovenkant afgewerkt dan werd het voorzichtig van de

pontil afgetikt. Een kleine oneffenheid aan de onderkant van het bakje herinnert aan deze pontil.

Aan de buitenzijde, vlak onder de rand van het kommetje, is een eenvoudige versiering gegraveerd. Het gaat om een bijna 1 cm hoge band van kleine ruiten. Glas werd met een harder materiaal, bv. bergkristal gegraveerd. Wat lager op het bakje, onder de band met ruitversiering is een inscriptie aangebracht. In Griekse letters staat te lezen EYTYXI wat zoveel betekent als "geluk" of "op je gezondheid" of "proost", kortom een uitroep bij een dronk op het welvaren van de drinker (afb. 1b). De letters die door de verwerking van het glas bijzonder lastig zijn te onderscheiden, zijn elk met dubbele lijnen ingekrast (afb. 1c). Dit eenvoudige bakje dat door zijn inscriptie aan belang wint, maakte eens onderdeel uit van de beroemde verzameling van Andrew Constable-Maxwell, een Schotse bankier die al sinds

afb. 1a

Geïriseerd kommetje met een ingegraveerde decoratie van een ruitpatroon en het woord EYTYXI. Glas, h. 7 cm, begin 4de eeuw na Chr. APM 15.936. (opgesteld in vitrine 309)

afb. 1b

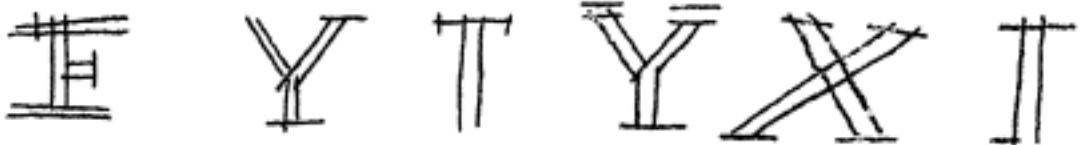
Een detail van de inscriptie waarbij de letter X is te lezen. Duidelijk is te zien dat de letters uit twee lijnen zijn opgebouwd.

afb. 1c

De inscriptie op het bakje van afb. 1 is moeilijk te lezen. De laatste letter is niet geheel compleet. EYTYXI of proost!

afb. 2

Twee ronde vensterglazen. Rechts het recent verworven glas, diam. 9,7 cm, APM 15.935
Links een vensterglas dat reeds in de collectie aanwezig was. Diam 10 cm. APM 3230 (opgesteld in vitrine 325)

de tweede wereldoorlog in Zwitserland woonde. De verzameling werd in 1979 in Londen geveild. De grote Engelse glaskenner D.B. Harden heeft over glazen met inscripties gepubliceerd¹. Het meest opvallend aan de inscriptie is het gebruik van dubbellijnige letters. Harden veronderstelt dat de oorsprong van dit type letters in

Egypte ligt en dat de glasgraveur die dit type letters had bedacht, rondtrok en zo zorgde voor verspreiding van dergelijk schrift op glas. Het merendeel van de glazen die we nu kennen met vergelijkbare inscripties komt uit het oostelijke Middellandse Zeegebied of uit Klein-Azië. De meeste inscripties zijn aanmoedigend, vrolijke uitroepen zoals ook bij ons glas het geval is. Op grond van de vorm van het bakje en op grond van vergelijking van de letters op laat Romeinse glazen dateren we ons glas in de vroege 4de eeuw na Christus.

VENSTERGLAS

Glas werd niet alleen gebruikt voor mooie parfum-, olie- of wijnflessen. In de eerste eeuw na Christus werd in vrij korte tijd het door de Romeinen geïntroduceerde vensterglas een veel gebruikt materiaal in de bouw (afb. 2). Het werd onmisbaar in badgebouwen, tempels en luxe villa's. Vensterglas werd vaak samengesteld uit gerecycled glas en had daardoor dikwijls een lichtgroene

kleur. De matige doorzichtigheid en de kleur maakten het glas niet zozeer geschikt om door te kunnen kijken maar om licht door te laten en als bescherming tegen kou en wind. Er zijn verschillende technieken bekend die werden toegepast om vensterglas te maken. Het hete glas werd op een plaat uitgegoten en met spatels gelijkmatig verdeeld over het oppervlak. Het werd zo tussen de 2 en 5 millimeter dik en was aan de kant waarmee het op de plaat lag, wat ruwer van oppervlak door oneffenheden op de plaat. In de tweede eeuw ontstond een andere manier van vensterglas maken. Een glasblazer blies een ballon glas die hij door de blaaspijp rond te draaien tot een dikke pannenkoek vormde. De pannenkoek werd verder platgedrukt en zo ontstonden ronde dunne glazen waarin soms nog de concentrische cirkels zichtbaar waren. Dergelijke ronde glazen zijn niet alleen in de Romeinse tijd gemaakt. Ook in de Middeleeuwen en nog tot in de 19de eeuw aan toe werd vensterglas op deze manier gemaakt. Het museum heeft nu twee vrijwel identieke vensterglazen tentoongesteld.

LAMPEN

In de vierde en vijfde eeuw na Christus zijn vooral in de Rijnstreek en in het oostelijk Middellandse Zeegebied veel glazen gemaakt die als lamp dienst deden. De lampen werden vrij geblazen, hadden een conische vorm en zijn vaak dikwandig. De lamp op plaat VIIa heeft een licht naar buiten gebogen rand. Soms waren de lampen versierd met blauwe glasnoppen. Door de puntige vorm van de lamp konden de glazen niet

¹ Zie D.B. Harden, Late-Roman wheel inscribed glasses with double-line letters, *Kölnner Jahrbuch*, 9, 1967/68, p. 43-53.

zelfstandig staan maar werden voor gebruik in een houder geplaatst. Soms was dat een bronzen ring waar verschillende glazen in pasten. Een dergelijke bronzen houder wordt een *polycandelon* genoemd. In 1998 kreeg het museum een lampenhouder voor negen lampen in langdurig bruikleen van het Gemeentemuseum uit Den Haag. Op plaat VIIb is duidelijk te zien hoe glazen lampen in het polycandelon werden geplaatst; de lampen moeten voor de stabiliteit diep in de ring zakken. Het is bijzonder moeilijk om een dergelijk *polycandelon* te dateren omdat ze gedurende een lange periode in de gehele klassieke oudheid werden gebruikt. En nog steeds worden in landen in het oostelijk Middellandse Zeegebied dergelijke houders gebruikt in bijvoorbeeld de moskee. Vaak zijn de bronzen kettingen van een *polycandelon* versierd, waardoor een intrigerende schaduwwerking optrad op de muur van de verlichte ruimte.

GEMARMERD FLESJE

Een intrigerend voorwerpje bij de recente aanwinsten is een zogenaamd gemarmerd flesje (afb. 3). Door het mengen van twee kleuren glas, in dit geval groen waardoor zwart is gemengd, ontstaat er een adering in het glas die doet denken aan geaderd marmer. Flesjes met dit marmeruiterlijk komen regelmatig voor in

de eerste eeuw na Christus. Dit type flesje werd door glasblazers in de eerste eeuw na Christus vaak gemaakt als olie- of parfumsflesje. De beroemde glaskenner professor Isings heeft dergelijke flesjes in een typologie ondergebracht en de vorm komt overeen met haar type 28b waarbij kenmerkend is dat het verbrede lichaam 25% van de hoogte van het totale glas inneemt². Dergelijke olieflesjes zijn echter altijd geblazen en opmerkelijk aan ons flesje is dat het niet geblazen kan zijn. De inhoud van het flesje is zeer gering, slechts enkele milliliters geurige olie kan het halsje van het flesje hebben bevat. De rest van het flesje is van massief glas dat door en door gemarmerd is. Wellicht is het flesje gegoten en is de lange nek uit het vloeibare glas omhooggetrokken waardoor een opening ontstond. De bovenrand is naar binnen toe omgeslagen. Het is altijd belangrijk om een goede parallel te vinden voor glazen en meestal lukt dat wel. Voor dit zware, bijna massieve flesje is dat niet het geval en dat maakt de datering ook lastig en zelfs een beetje dubieus. Zoals het een universiteitsmuseum waar onderzoek een rol speelt, betaamt, blijven we zoeken naar vergelijkbare objecten om meer met zekerheid te kunnen zeggen over datering en herkomst.

135 CM BLAUWE GLASDRAAD

Het 'jongste' glas van de hier besproken stukken is een flesje van prachtig helder glas met een opvallend lange hals waaromheen heel regelmatig met 17 wikkelingen een lange blauwe glasdraad is gewonden (Pl. IIb). Dit is een prachtig staaltje van beheersing van techniek waarbij de glasblazer een 135 cm lange zeer dunne blauwe glasdraad heeft gebruikt! Flesjes met deze vorm en versierd met glasdraden, zijn gemaakt in het oostelijk Middellandse Zeegebied en worden gedateerd van de 4de – 6de eeuw na Christus. Later in de postklassieke periode, in islamitische culturen, komen dergelijke flessen met opvallend lange halzen en glasdraadversiering nog gedurende een lange periode voor.

afb. 1b

Een gemarmerd flesje van groen en zwart glas.
Glas, h. 9,9 cm.
APM 15.934
(opgesteld in vitrine 303)

SUMMARY

Recent acquisitions of Roman glass are discussed. A small, light green bowl is adorned with wheel-cut decoration consisting of a band of double-line inscription reading EYTYXI (Good Fortune) and an band of cross-hatching above; it can be dated around A.D. 300. A conical lamp of transparent, colourless glass, dating from the 4th century A.D., was originally mounted on a polycandelon. An example of round window glass was manufactured by the so-called muff process. An unguentarium of green and black marbled glass was not blown but probably cast; the shape is similar to Isings' type 28b. The neck of a transparent flask from the 4th – 6th centuries A.D. has dark blue trailed decoration.

² C. Isings, *Roman glass from dated finds*, Groningen, 1957 p. 42.